

Bernadette van Hellenberg Hubar
Erfgoedprofessional & schrijver
vanhellenberghubar.org

Marij Coenen
Redacteur & fotograaf
vanhellenberghubar.org

De (vermeende) rol van de redengevende omschrijving

Als voor een fenomeen geldt dat we te maken hebben met de wet van de remmende voorsprong, is het wel de redengevende beschrijving van (rijks)monumenten. Een mooie casus vormt de Laurentiuskerk van Joseph Cuypers en Jan Stuyt in 't Ginneken (Breda, 1901-1902) (afb. 1). Dit gebouw werd ingeschreven in het monumentenregister in 1984, nog voor een nieuw type meer uitgebreide en afgewogen beschrijvingen zijn entree maakte in het kader van het Monumenten Selectie Project voor Bouwkunst en Stedenbouw 1850-1940; kortweg MSP. Dat betekent dat de aanwijzing plaatsvond op basis van een staccato opsomming van – in dit geval – niet meer dan vijf zinnen. En hoewel dat met het MSP aanmerkelijk verbeterde werd het elementaire probleem niet opgelost; toen niet en vandaag de dag nog altijd niet: namelijk dat dit systeem geen ruimte biedt voor voortschrijdend inzicht. Dat geldt overigens niet alleen voor rijksmonumenten, maar ook voor gemeentelijk beschermde monumenten.¹

Monumentnummer 10146. St. Laurentius. 1901-1902, door Jos. Cuypers en Jan Stuyt. Driebeukige kruisbasiliek in neogotische trant, met ten dele vijfbeukig schip, koor geflankeerd door diagonaal geplaatste driezijdig gesloten kapellen, hoge vierkante kruisingstoren met hoektorens en achtkantige spits, vierkante traptorens aan weerszijden van de voorgevel (afb. 2). Inwendig natuurstenen zuilen met kapiteelloos teniet lopende schiebogen, metselwerk met natuurstenen banden en houten tongewelven met trekbalen over de hoofdbeuken (afb. 5). Belangrijk werk uit de overgangperiode tussen de neo-gotiek en de nieuwe kerkelijke bouwkunst. Mechanisch torenuurwerk, C. van Dorst, is buiten gebruik gesteld.²

De mantel der bescherming | De Laurentiuskerk van Joseph Cuypers en Jan Stuyt als toetssteen

1 - Panorama met de Laurentiuskerk van Joseph Cuypers en Jan Stuyt in 't Ginneken te Breda (1900-1902).

Nu lijkt dat op een academisch probleem, maar nee ... dat is het niet. Als motivering van de bescherming wordt de redengevende beschrijving tevens ingezet als toetsingskader bij vergunningen voor ingrepen in een (rijks)monument. En dat heeft tot het ontstaan van allerlei broodjes aap geleid.

De meest fnuikende is dat de bescherming beperkt zou zijn tot alleen die zaken en aspecten die in de redengevende omschrijving benoemd staan. Zelfs van de kant van de overheid wordt dat vaak nog altijd beweerd. Bedenk hierbij dat in de oudere beschrijvingen het interieur vrijwel altijd ontbreekt – zoals bij de Laurentiuskerk – en de omvang van de potentiële schade is duidelijk. Waarom vindt er dan geen actualisering plaats, zul je je afvragen. Heel simpel, omdat dat onbetaalbaar is. Voor iedere aanpassing moet een nieuwe procedure gestart worden met tijdrovende en dus kostbare hoorzittingen met eigenaren en overige belanghebbenden. En dan hebben we het niet eens gehad over de nieuwe tekst, het invoeren in het systeem et cetera. Tegen de tijd dat deze klus is geklaard – vaak is het een kwestie van jaren – is alles alweer gedaeterd en is de voorsprong weer verdwenen.

Herkomst Beeldbank RCE, 145.169-G.J. Dukker, 1971-05.

Is hier dan geen oplossing voor? Natuurlijk wel. Men praat al jaren over een digitaal systeem dat parallel loopt met het register en waarin alle actuele gegevens worden opgeslagen. Voor kerkelijk erfgoed bestaat die in feite officieus al in de vorm van Reliwiki dat in het Jaar van het Religieus Erfgoed 2008 werd opgericht.³ Ruim een decennium geleden diende deze site als *'startpunt voor het ontwikkelen van een generieke 'erfgoedwiki' (voor gebruik door andere thematische plekgebonden erfgoedgroepen zoals molens, kastelen, archeologie e.d.m.) door de RCE'*.⁴ Bij de inwerkingtreding van de Erfgoedwet in 2016 (waarin de monumentenwet is opgegaan), is inmiddels sprake van een *'digitale infrastructuur'* die alle inhoudelijke informatie bevat (lees: in de toekomst moet bevatten). In die wet wordt overigens de omschrijving in het rijksmonumentenregister ingeperkt tot *'gegevens over de inschrijving en ter identificatie van de rijksmonumenten'*.⁵ Het redengevende deel staat er niet langer in. Dit maakt een parallelle database dus meer dan ooit noodzakelijk. Het laatste bericht hierover op de site van de RCE dateert van 2019.⁶ In de praktijk hebben we dus nog steeds te maken met de redengevende omschrijving oude stijl. Niemand heeft haast, want er worden immers nauwelijks nieuwe rijksmonumenten aangewezen.

Dertien jaar na de oprichting van Reliwiki kunnen we constateren dat de *'digitale infrastructuur'* van de RCE – al dan niet in de vorm van een wiki – er nog steeds niet is. Sterker nog, bij de enige erfgoedwiki die zich effectief ontwikkelde, Reliwiki, draaide de RCE in 2011 zonder redelijk vooruitzicht op voortbestaan de subsidiekraan dicht. Dat de database nog steeds in de lucht is, is te danken aan de sponsors onder wie BOEi, Restaureren en Herbestemmen van Cultureel Erfgoed, Donatus (kerken- en monumentenverzekeraar) en de BankGiroLoterij. Het feitelijke werk wordt verricht door vrijwilligers met Rob Kreukniet als webmaster en een van de beheerders van de database. Hun decennialange ervaring maakt Reliwiki een ideaal vertrekpunt van hoe je een parallel monumentenregister in stand zou kunnen houden. Wil je dat echter inhoudelijk met een meer volledige dekking doen, dan Reliwiki nu op vrijwillige basis aankan, dan moet er een flinke post op de begroting gereserveerd worden.

Hoe beschermd zijn interieurs?

2 - Frontaanzicht van de Laurentiuskerk van 't Ginneken te Breda (1900-1902).

Een dergelijk parallel register heeft alleen zin als de informatie ook ingezet kan worden bij beheer en behoud van monumenten. Dat brengt ons bij het volgende broodje aap: dat alleen die onderdelen die in de redengevende omschrijving staan formeel beschermd zijn. Zo meende de RCE in 2012 bij het herstel van de fundering van de Lambertuskerk in Maastricht dat de schilderijen van Jan Grégoire en François (Jaap) Mes niet afgedekt hoefden te worden, omdat ze niet vermeld stonden in de redengevende omschrijving. Het resultaat was ernaar.⁷ Op dat broodje kwam nog eens een dikke lading beleg toen ook nog het gerucht werd verspreid dat bescherming van het interieur überhaupt niet mogelijk was door de veranderingen in het Nieuw Burgerlijk Wetboek (1992). Hoewel de RCE dit gerucht zelf in 1997 impliciet ontkrachtte door middel van een kort, maar helder artikel in zijn nieuwsbrief, bleef en blijft dat maar nazingen.⁸

Was het niet op rijksniveau, dan wel op gemeentelijk niveau, waar men verantwoordelijk is voor de vergunningverlening voor rijksmonumenten. Hoe zit het nu eigenlijk?

Bij een beschermd monument – of het nu op gemeentelijk, provinciaal of rijksniveau is – vallen in principe alle elementen en aspecten van het interieur die *'onroerend door bestemming'* zijn, onder de bescherming. Dat geldt bijvoorbeeld voor orgels, altaren, beelden, kerkbanken, preekstoel en kandelaars in religieuze gebouwen, of schoorsteenmantels, stucwerk, tegeltableaus, de kleurafwerking, betengeling en lambriseringen in woonhuizen. Deze zijn *'aard- en nagelvast'* en door hun aard en functie verbonden met de onroerende zaak; ze maken op historisch-organische wijze deel uit van het betreffende erfgoed. Deze formulering *'aard- en nagelvast'* was ontleend aan het Oud Burgerlijk Wetboek, waar ook de aan-

Herkomst Thompson, De nieuwe kathedrale kerk 'St. Bavo' te Haarlem.

3 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, getekend door Theo Molkenboer (1898). Collage bvhh.nu 2016.

Herkomst Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, p. 245.

4 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, Laurentiuskerk 't Ginneken Breda (1900-1902) met de oorspronkelijke inrichting die tijdens de tweede beeldenstorm, na het Tweede Vaticaans Concilie (1963-1965) verwijderd is.

duiding van roerende zaken als 'onroerend door bestemming' vandaan komt.⁹ In het Nieuw Burgerlijk Wetboek (1992) zijn deze begrippen verder uitgewerkt. Tegenwoordig geldt dat 'al hetgeen volgens verkeersopvatting onderdeel van een zaak uitmaakt, bestanddeel van die zaak' is (boek 3, artikel 4 lid 1). De wetgever stelt voorts dat een zaak 'die met een hoofdzaak zodanig verbonden wordt, dat zij daarvan niet kan worden afgescheiden zonder dat beschadiging van betekenis wordt toegebracht aan een der zaken, [...] bestanddeel van de hoofdzaak' wordt (boek 3, artikel 4 lid 2). Hiermee staat wel vast dat schilderijen, glas in lood en andere delen van een uitmonstering integraal deel uitmaken van de bescherming.

Dat er voldoende jurisprudentie over deze kwestie is heeft Vincent Stavleu nog eens kort op een rij gezet in een webartikel uit 2016. Zijn uitleg is daarom zo helder, omdat hij in feite de enige formele rol van de redengevende omschrijving specificceert: op basis van rechtspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State kan geconcludeerd worden dat 'het beschermd monument hetgeen is dat in de redengevende omschrijving als zelfstandige eenheid wordt genoemd'. Toegespitst op monumentnummer 10146 betekent dat dus dat de aanduiding 'St. Laurentius. 1901-1902, door Jos. Cuypers en Jan Stuyt. Driebeukige kruisbasiliek in neogotische trant' de formele aanduiding vormt van de zelfstandige eenheid die onder de bescherming valt. Die entiteit wordt nader bepaald door wat 'bouwkundig en functioneel een onlosmakelijk geheel' vormt. Dat functioneel kan herleid worden tot het 'onroerend door bestemming', waardoor ook de verschillende onderdelen van het interieur de status van onroerend hebben. Niet zomaar stelt de Raad van State dat de specificatie van roerende en onroerende zaken uit het burgerlijk wetboek ook van toepassing is in het monumentenrecht.¹⁰

De conclusies op een rij:

- Het belangrijkste onderdeel van de redengevende omschrijving is de passage over het gebouw of complex als 'zelfstandige eenheid'. In de Erfgoedwet 2016 is dit zelfs de exclusieve functie van het monumentenregister.
- Ook al staan zaken niet benoemd in de redengevende omschrijving, ze vallen evengoed onder de bescherming als ze 'bouwkundig en functioneel een onlosmakelijk geheel' zijn.

- 5 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, Laurentiuskerk 't Ginneken Breda (1900-1902) na de verwijdering van de uitmonstering in de transept- en koorkapellen en op het priesterkoor in 1965, na het Tweede Vaticaans Concilie.

- Hiertoe behoren ook de onderdelen van het interieur dat onroerend door bestemming is.
- Door middel van een database – de ‘digitale infrastructuur’ van de RCE – die parallel aan het monumentenregister gekoppeld wordt, zouden die laatste zaken geleidelijk in beeld gebracht kunnen worden. Hierdoor kan men van voortschrijdend inzicht profiteren bij behoud en beheer.

Met de onderstaande analyse van het interieur van de Laurentiuskerk in 't Ginneken, gebaseerd op het project #KunstinBreda (2016-2017)¹¹, willen we graag een voorzet geven. Vooral omdat hieruit de sturende rol blijkt van de iconografie: letterlijk een zaak ‘van betekenis’ die in de gemiddelde redengevende omschrijving nauwelijks voorkomt.

Enkele aanvullende waarden voor bescherming en vergunningverlening

Architectenduo

Het ontwerp van de Laurentiuskerk dateert uit de beginjaren van de vennootschap van Joseph Cuypers (1861-1949) – inderdaad, de zoon van de bouwmeester van het Rijksmuseum en het Centraal Station te Amsterdam – en Jan Stuyt (1868-1934) (afb. 3). Hoewel ze in 1910 om nog altijd onduidelijke redenen zakelijk uit elkaar gingen, zijn ze hun hele leven bevriend gebleven.¹² Hun samenwerking dateert van de jaren '90 van de negentiende eeuw, toen Joseph Cuypers op het bureau van zijn vader werkte, waar Jan Stuyt op de tekenkamer begonnen was. Het grootste en meest prestigieuze project waar ze in die tijd aan hebben gewerkt, was de nieuwe Bavokathedraal in Haarlem, de een als architect en de ander als opzichter. Dit oeuvre heeft zo'n invloed gehad op allebei de kunstenaars dat ze de inspiratie daarvan op een opvallende manier hebben verwerkt in hun eerste kerkgebouwen. We hebben altijd gedacht dat het er te dik bovenop lag om te stellen dat we hier met twee vernieuwers te maken hebben die er bewust op inzetten om de neogotiek achter zich te laten. Als je hun vroegste gezamenlijke ontwerpen (van na 1900) ziet, blijkt die observatie toch terecht. Hun overtuiging op dit gebied verklaart voor een deel de synergie in het gebouw in 't Ginneken dat ondanks de kaalslag na het Tweede Vaticaans Concilie in de jaren zestig vol boeiende items zit.¹³

- 6 - De lucida van de apsis van de Laurentiuskerk van 't Ginneken met glazen van Pierre J.H. Cuypers (figuraties) en Joseph Cuypers (ornamenten). Hierin is het systeem van de Biblia pauperum verwerkt. Heel bijzonder is de beeldengalerij in de apsis die evenmin in de redengevende omschrijving staat.

7 - De glazen van Pierre en Joseph Cuypers in de apsis van de Laurentiuskerk van 't Ginneken (links) en van de nieuwe Bavo te Haarlem (rechts).

Stedenbouwkundige symboliek

De kerk is vrijwel georiënteerd. Dat wil zeggen dat de entree in het westen ligt en het liturgisch centrum – het priesterkoor met de halfronde afsluiting (apsis) – in het oosten. Het kerkgebouw staat dus op de zogenaamde ‘heilige Linie’, gericht op het heilige Land, het land waar Christus geboren was, geprekeerd had, gekruisigd en herrezen was. Zeker zo belangrijk hierbij was de symboliek van de dageraad: iedere dag weer verschijnt en verrijst Christus als ‘licht der wereld’. Deze symboliek was de architecten zeer vertrouwd dankzij het boek dat de peetoom van Joseph Cuypers – J.A. Alberdingk Thijm – had geschreven over de heilige Linie (1858).¹⁴ Een dergelijke oriëntatie was niet altijd mogelijk, zeker niet als de kerk moest worden ingepast in een bestaande stedenbouwkundige structuur, zoals bij 't Ginneken. Hier ging het met een beetje wringen, maar lukte het niet, dan werd gesproken van een symbolische oriëntatie.

De glazen in de lucida van de apsis

Achter de glazen in de lucida of de licht-

beuk van de apsis – de meest heilige plek van de kerk – gaat een apart verhaal schuil (afb. 6). Ze heten ontworpen te zijn door Pierre Cuypers, de vader van Joseph, maar dat klopt waarschijnlijk niet. Aangezien ze zo sterk lijken op die van de lucida in de nieuwe Bavo te Haarlem, staat wel vast dat ook de zoon een aandeel heeft gehad. Pierre Cuypers ontwierp de figuraties, Joseph Cuypers de ornamenten (afb. 7). In Haarlem vervullen ze iconografisch een rol als *Biblia pauperum* (armenbijbel) en in die positie maken ze deel uit van de *catechismus van steen*. Nu gaat het in de Laurentiuskerk niet om een kopie, want de opbouw van de ramen in horizontale lagen (registers) wijkt sterk af. Waarschijnlijk is voor een andere indeling gekozen om nog beter aan te sluiten bij de middeleeuwse platenbijbel, die Joseph Cuypers net als zijn vader goed kende. In de vijftiende-eeuwse *Biblia pauperum* zijn bij de indeling van de pagina's onder de tafereel telkens twee vertellers of commentatoren geplaatst met een tekstband (afb. 8). Die zie je ook in het laagste register van de ramen in Breda.¹⁵ De architect sloeg

hiermee twee vliegen in één klap, want hierdoor kwam tegelijkertijd meer ruimte voor minder verzadigde kleurpartijen. En dat was een stokpaardje van Joseph Cuypers: meer licht in de kerk.¹⁶ In de vakliteratuur wordt soms gesuggereerd dat het ontwerp van Pierre Cuypers voor de figuraties in de lucida van de Haarlemse kathedraal aan Joseph was opgedrongen. Het vervolg in Breda geeft aan dat dat vrij onwaarschijnlijk is. Wel heeft Joseph in beide gevallen de wat ouderwetse figuraties door middel van eigentijdse ornamenten aan laten sluiten op de architectuur. In het boek over de nieuwe Bavo hebben we die samenhang als volgt toegelicht:

‘Hij [de oude Cuypers] hanteerde hiervoor een stijl, die in compactheid van figuren en achtergronden aansluit op die van de middeleeuwse glazen en net zo illustratief en onpersoonlijk was als de afbeeldingen in de Hollandse uitgave van de *Biblia pauperum*, die zijn zwager Thijm had bestudeerd. In een strakke lijnvoering met gestileerde koppen zonder emoties zet hij de perso-

nages in schematisch weergegeven decors. De heldere, verzadigde kleuren herinneren aan die van het hemels Jeruzalem, zoals Johannes dit beschreef in de Apocalyps. Joseph Cuypers versterkte dit effect nog eens door de stralende mozaïekachtige patronen waarmee hij de figuraties omgaf. Zoals we zullen zien week hij alleen op deze locatie – in de apsis die vanouds de hemelse stad symboliseert, bevolkt door heiligen en engelen – af van zijn visie op de lichtinval van de kerk. De symboliek bepaalde hier de uitvoering.¹⁷

Zeker gelet op de beeldengalerij onder de lucida en de prachtige uitmonstering van de apsis voor de kaalslag in 1965, is de kans groot dat dit hier ook het geval was (afb. 4 en afb. 5). Overigens zullen we bij het volgende item zien dat er nog een andere plaats is waar het hemels Jeruzalem werd verbeeld.

Het hemels Jeruzalem in de viering

In het Bijbelboek van de Apocalyps beschrijft Johannes hoe een engel hem bij de hand neemt en hem het hemels Jeruzalem laat zien, de stad van God waar de mens na zijn dood ontvangen wordt. Een geestverwant en goede bekende van de twee architecten, Mattheus Nieuwbarn, zag hierin de invloed van ‘de Middeleeuwen’. Hij beschreef dit in zijn boekje over kerksymboliek als volgt:

‘De tempel is hun geworden tot een stoffelijk beeld der bouwing van “het hemelsche Jeruzalem”, uit “levensvolle steenen” opgericht. Want die hemelstad heeft, naar het boek der Openbaringen, hare vier muren, ieder met drie poorten, naar de vier windstreken der wereld gericht, om allen in haar te doen toetreden in den naam der h. Drievuldigheid. En die twaalf poorten zijn weer gegrondvest op twaalf edelsteenen: de twaalf Apostelen, op wie de Kerk rust’.¹⁸

Als je deze symboliek toepast op een kerkgebouw, dan heb je drie varianten: allereerst is ieder kerkgebouw een verkleinde, aardse kopie van het hemelse Jeruzalem. Maar in de kerk wordt dit op twee plaatsen nog eens apart uitgebeeld: vrijwel zonder uitzondering in de apsis, maar een enkele keer ook in de vieringtoren, of de -koepel. In de Catharinakerk van Den Bosch (1917-1918) vroeg Jan Stuyt de schilder Jan Oosterman zelfs een hemels Jeruzalem te schilderen in de koepel boven het schip (1918-1919).¹⁹

8 - Pagina uit de Biblia pauperum met centraal de verrijzenis van Christus en rechts Jonas in de walvis als voorafbeelding van de verrijzenis. Dit thema was bedoeld voor het zesde glas van de lucida van de Laurentiuskerk. Ontleend aan de Biblia pauperum van de kathedraal van Esztergom (Hongarije).

De schildering van de hemelse stad in de vieringtoren van de Laurentiuskerk is een vroeg, zo niet het vroegste voorbeeld van dit type (afb. 9-10). Daarna pas komt die in de nieuwe Bavo (tweede bouwfase 1902-1906), uitgevoerd in verglaasde terracotta en veel later die in de Catharinakerk (1918-1919).²⁰ In de Laurentiuskerk volgen de architecten de middeleeuwse gewoonte om de stad van God schematisch weer te geven. We zien hoe het vierkant onderverdeeld is in vier segmenten die gezamenlijk weer een achthoek vormen met in het midden in elkaar overgaande vierkanten. De achthoek is heel toepasselijk gedetailleerd als een stadsmuur onder een blauwe sterrenhemel. Bij de viermaal drie stadspoorten staan de namen van

de apostelen aangegeven. De entree wordt benadrukt door palmen als symbool van het paradijs, maar ook van de rechtvaardige gelovige die hier zijn entree maakt.

Centraal wordt heel schematisch God afgebeeld. Dat hoort bij de tekst van Johannes dat in de stad geen tempel staat, want God zelf is hier aanwezig. De drie ringen wijzen op de ene God in drie gedaanten, die in het middelste vierkant omgeven wordt door de vier evangelisten en in het tweede vierkant door verschillende symbolen. We zien de tiara van de Paus als zijn vertegenwoordiger op aarde met daartegenover de lege zetel als symbool van de onzichtbare God; verder het vlammende zwaard met de initialen

9 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, Het hemels Jeruzalem in de vieringtoren van de Laurentiuskerk in 't Ginneken (circa 1902). Tot dusver is geen vergelijkbare weergave bekend.

10 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, Laurentiuskerk in 't Ginneken (circa 1902). De hoofdstructuur van het hemels Jeruzalem met zijn doordachte symboliek. De sterk geprofileerde uitkragende hoekstukken lopen parallel met de vlak getekende 'stadsmuur' erboven, waardoor het vierkant overgaat in een achthoek.

IHS (Jezus) en de lelie van zuiverheid met het monogram XP (Christus), waarbij de een staat voor Gods rechtvaardigheid en de ander voor zijn barmhartigheid bij het laatste oordeel. De omtrekken van dit centrum worden afgezoomd door de vier Paradijsstromen die het vierkant van de aarde – in rood aangeduid – omspoelen. Zo worden hemel en aarde met elkaar verbonden.²¹

Wie dit werk heeft uitgevoerd, is niet bekend. Het kan gedaan zijn door het Roermondse atelier, maar het is evengoed denkbaar dat lokale schilders hierbij betrokken zijn geweest. Zij zullen ook het dakbeschot en het gebint hebben gepolychromeerd (afb. 11).

De kruisweg

De 'kruisweg bidden' was een van de weinige liturgische onderdelen, waarin niet de geestelijkheid, maar het kerkvolk centraal stond (afb. 12). De veertien lijdensvoorstellingen (staties) vormen een verplicht onderdeel van de kerk, omdat hiervoor als het ware een re-enactment van de lijdensweg van Christus plaatsvond, niet fysiek, maar mentaal. De gelovigen bevonden zich bij wijze van spreken in het heilige Land, in Jeruzalem, waar ze in de voetsporen van Christus liepen op de via dolorosa.²²

In de Laurentiuskerk bevindt zich een kruisweg van Wijnand Geraedts, een schilder uit het interbellum die hiervan een bijzondere specialiteit had gemaakt. Om de mensen zo sterk mogelijk bij de passie te betrekken, zette hij bewust in op haast verwrongen gezichten waaruit het leed en de wreedheid moesten spreken. Opvallend zijn de kwartcirkels die je in de belijning van mantels en schouders tegenkomt. Hierin liet hij zich inspireren door de beroemde kruisweg van Jan Toorop in Oosterbeek.²³

En verder ...

De bovenstaande items vormen een greep uit de rijkdom van deze kerk. Maar er is meer! Er zijn verschillende beelden, vermoedelijk voor een groot deel afkomstig van de Kunstwerkplaatsen Cuypers & Co te Roermond, maar ook gewijde voorwerpen en kerkmeubels van na Vaticanum II.²⁴ Ook deze verdienen een plaats in het parallelle monumentenregister.

Naschrift

Het deel over de Laurentiuskerk in 't Ginneken kwam oorspronkelijk tot stand als

onderdeel van het project #KunstinBreda dat plaatsvond in samenwerking met Marjanne Statema. Een eerdere versie is gepubliceerd op ifthenisnow.eu (Hubar, 'Sint Laurentius'), waar het toegevoegd is aan de redengevende omschrijving van dit rijksmonument. Onze dank gaat uit naar Diana Nieuwold van kerkfotografie.nl die afbeelding nummer 6 leverde.

Op het beeldmateriaal van Kerkfotografie en Marjanne Statema zijn alle rechten voorbehouden. De overige afbeeldingen zijn vrij van reproductie (CC BY-NC-SA en in het geval van de RCE: CC BY-SA), dus onder voorbehoud van naamsvermelding (BY) en/of geen commercieel gebruik (NC).

Dit artikel kan geciteerd worden als: Hubar, Bernadette van Hellenberg en Marij Coenen. "De mantel der bescherming. De Laurentiuskerk van Joseph Cuypers en Jan Stuyt als toetssteen". Vitruvius, onafhankelijk vakblad voor erfgoedprofessionals 14 (2021): 15-23.

Noten

- 1 Anders dan vaak wordt gedacht biedt een gemeentelijk beschermd monument evenveel bescherming als een rijksmonument.
- 2 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, '10146 Sint Laurentius Ginnekenweg'. Afbeeldingnummers zijn door de auteurs ingevoegd.
- 3 'Over Reliwiki (verder) - Reliwiki'.
- 4 'Nieuwsarchief - Reliwiki', 2010-2012.
- 5 Overheid.nl Wettenbank. 'Erfgoedwet', 2016, artikel 3.3, lid 4. Van Draeckeburgh. 'De nieuwe Erfgoedwet'.
- 6 'Rijksmonumenten en de Erfgoedwet - Erfgoedwet - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed'.
- 7 Dit gebeurde tijdens het schrijven van het naslagwerk in opdracht van diezelfde rijksdienst: Hubar, Friedrichs en Van Wezel, De genade van de steiger. Monumentale kerkelijke schilderkunst in het interbellum (2013); voor de Lambertuskerk, Grégoire en Mes zie hoofdstuk 3, pp. 372-373 en pp. 460-463.
- 8 Zie Hubar, 'Planologisch erfgoedregime voor een Quartier vivant', zoekterm: Nieuw Burgerlijk Wetboek. Daarin wordt verwezen naar het artikel in de nieuwsbrief van de – toen nog – Rijksdienst voor de Monumentenzorg: 'Monumentenzorg en interieurafwerkingen'.

Foto Marjanne Statema 2016.

- 11 - Joseph Cuypers en Jan Stuyt, Laurentiuskerk 't Ginneken Breda (1900-1902). De polychromie op het dakbeschoot toont een gestileerde arcade en bloemmotieven terwijl de trek balken voorzien zijn van kalligrafie.

Foto Marjanne Statema 2016.

- 12 - De Laurentiuskerk van 't Ginneken met de kruisweg van Wijnand Geeraedts (1924) die in dit genre in het interbellum een heel eigen positie innam.

- 9 Zie de uitleg van P.J. van der Planck op Navigator, opgenomen in de bronnenlijst.
- 10 Stavleu, 'Wat is nu precies de omvang van de bescherming van een monument?'; onder verwijzing naar de volgende uitspraken van de Raad van State: ECLI:NL:RVS:2016:2555, ECLI:NL:RVS:2013:BZ7541 en ECLI:NL:RVS:2005:AU0396.
- 11 Hubar, #KunstinBreda. Hubar, 'Sint Laurentius'.
- 12 Ook de inventarisatie van de Joseph Cuypers Collectie op het gemeente-

archief van Roermond – zie Hubar, 'Joseph Cuypers Collectie' – heeft daar geen verandering in gebracht.

- 13 Zie hierover in vakblad Vitruvius: Hubar, 'Balanceren tussen figuratief, decoratief en abstract'.
- 14 Zie onze uitgebreide analyse van 'De Heilige Linie' in Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, pp. 71-120.
- 15 Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, pp. 85-86; 182-193. Hulshof, Laurentiuskerk Ginneken, pp. 23-25, citeert een notitie van Joseph Cuypers over de iconografie.

- 16 Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, pp. 268-276.
- 17 Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, pp. 182-183.
- 18 Nieuwbarn, Het Roomsche kerkgebouw, p. 19.
- 19 Hubar, De genade van de steiger, pp. 208-212.
- 20 Hubar, De nieuwe Bavo te Haarlem, pp. 126-131; 285. Zie de vorige noot.
- 21 Voor een vergelijkbare weergave zie de omslag van Jan Toorop van het genoemde werk van Nieuwbarn: Hubar, De genade van de steiger, pp. 276-278.
- 22 Zie hierover in Vakblad Vitruvius: Hubar en Coenen, Jan en Kees Dunselman, 'Kerkschilders van niveau', pp. 22-23.
- 23 Hubar, De genade van de steiger, pp. 287-298 (Toorop); 116, 128, 133, 166, 373 (Wijnand Geraedts).
- 24 Zie hiervoor ook Catharijneconvent, 'Kerkcollectie digitaal'.

Bronnenlijst

- 'Monumenten zorg en interieurafwerkingen', in: M. van de Sluys (red.), Nieuwsbrief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg 9 (1997), nr 3, p.6. <http://bit.ly/3aKTSqM-RCE>
- 'Nieuwsarchief - Reliwiki', 2010-2012. http://reliwiki.nl/index.php/Nieuwsarchief#Actie_Donaties_voor_Reliwiki
- 'Over Reliwiki (verder) - Reliwiki', 2019. [http://reliwiki.nl/index.php/Over_Relikiwiki_\(verder\)](http://reliwiki.nl/index.php/Over_Relikiwiki_(verder))
- 'Rijksmonumenten en de Erfgoedwet - Erfgoedwet - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed'. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 12 februari 2019. <https://www.cultureel-erfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedwet/rijksmonumenten-en-de-erfgoedwet>
- Catharijneconvent. 'Kerkcollectie digitaal', 2015-2021. <http://bit.ly/3nN9IGx-kerkelijk-erfgoed>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. De nieuwe Bavo te Haarlem: ad orientem - gericht op het oosten. Onder redactie van Marij Coenen. Zwolle; Haarlem: Wbooks ; Stichting Kathedrale Basiliek Sint Bavo, op initiatief van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, 2016.
- Hubar, Bernadette van Hellenberg, Angélique Friedrichs, en G. W. C. van Wezel. De genade van de steiger. Monumentale kerkelijke schilderkunst in het interbellum. Amersfoort-Zutphen: Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Walburg Pers, 2013.
- Hubar, Bernadette van Hellenberg, en Marij Coenen. 'Jan en Kees Dunselman. Kerkschilders van niveau (deel 1)'. Vitruvius, onafhankelijk vakblad voor erfgoedprofessionals 14 (2020): 18-25. <http://bit.ly/3gZdjOq-Dunselman>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. 'Balanceren tussen figuratief, decoratief en abstract'. Onder redactie van Marij Coenen. Vitruvius, onafhankelijk vakblad voor erfgoedprofessionals 10(2017): 10-15. <http://bit.ly/2B11Hgq-Vitruvius>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. 'Joseph Cuypers Collectie'. Onder redactie van Marij Coenen. VanHellenbergHubar.org, 2018-2021. <http://bit.ly/JCC-VanHH2Org>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. 'Planologisch erfgoedregime voor een Quartier vivant. Bestemmingsplan De Bergen in Eindhoven. Advies & achtergronddocument met modelbestemmingsplanvoorschriften.' Ohé en Laak: Res nova-VanHH.org, 2009. <http://bit.ly/2M5IVRB-VanHH2Org>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. 'Sint Laurentius'. if then is now, 2016. <http://bit.ly/25qDCR7>
- Hubar, Bernadette van Hellenberg. #KunstinBreda | Religieuze kunst, Waardestellingen van uitmonsteringen en clusters. Onder redactie van Marjanne Statema en Marij Coenen. Ohé en Laak/Breda: VanHH.org i.o. gemeente Breda, 2017.
- Hulshof o.p., Ben. Laurentiuskerk Ginneken, Een iconografie, Breda 2012.
- Nieuwbarn, M.C., Ordo Praedicatorum, Sanctae Theologiae Lector. Het Roomsche kerkgebouw, leer der algemeene symboliek en ikonografie onzer Katholieke kerken. Nijmegen: J.F. Kloosterman, 1908. <http://bit.ly/Nieuwbarn-bouwsymboliek>
- Overheid.nl Wettenbank. 'Erfgoedwet', 2016. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0037521/2020-04-01>
- Plank, P.J. van der. 'Natrekking door onroerende zaken (Onderneming en recht nr. 94), 1.1.1 De grond | Navigator', 2016. <http://bit.ly/2PH8AHM-erfgoedwet>
- Plank, P.J. van der. 'Natrekking door onroerende zaken (Onderneming en recht nr. 94), 1.1.3 Gebouwen en werken | Navigator', 2016. <http://bit.ly/3vvY7hE-erfgoedwet>
- Plank, P.J. van der. 'Natrekking door onroerende zaken (Onderneming en recht nr. 94), 4.1 De verhouding tussen art. 3:4 en 5:3 BW | Navigator', 2016. <http://bit.ly/3xHQmHy-erfgoedwet>
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. '10146 Sint Laurentius Ginnekenweg 333 4835 ND te Breda', 6 december 2017. <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/10146>
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. '519055 Bij Ginnekenweg 333 4835 ND te Breda', 7 december 2017. <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/monumenten/519055>
- Stavleu, advocaat monumentenrecht, Vincent. 'Wat is nu precies de omvang van de bescherming van een monument? | Monument en Recht', 26 maart 2019. <https://www.monumentenrecht.com/kennisblog/wat-is-nu-precies-de-omvang-van-de-bescherming-van-een-monument>
- Thompson, M.A. De nieuwe kathedrale kerk 'St. Bavo' te Haarlem. Bouwgeschiedenis, constructie en symboliek. Haarlem: Henri Coebergh, 1898 (download via <http://bit.ly/33jq7ZI-JCC-Bavo>).
- Timmers, J.J.M. Symboliek en iconographie der Christelijke kunst. Roermond-Maaseik: J.J. Romen & Zonen, 1947.
- Van Draeckeburgh. 'De nieuwe Erfgoedwet', 27 oktober 2016. <https://vdsf.nl/de-nieuwe-erfgoedwet>